

بررسی نقش طنز در موفقیت و ماندگاری شعرهای کودک منوچهر احترامی با تأکید بر

مجموعه حسنی

شهرام رفیعی*

لیدا نامدار**

نصرت الله دین محمدی***

حسین آریان****

چکیده

منوچهر احترامی از قدیمی‌ترین و موفق‌ترین نویسندگان و سرایندگان ادبیات کودک و نوجوان ایران با مجموعه شعرهایش به‌ویژه مجموعه‌ی حسنی نگر به دسته‌گل از انقلاب اسلامی تا به امروز، با تیراژ چندمیلیونی همچنان یکی از محبوب‌ترین شاعران شعر کودک به‌شمار می‌رود. با وجود اینکه عوامل گوناگونی در موفقیت و ماندگاری اشعار او مؤثر بوده‌اند؛ اما به نظر می‌رسد کاربست طنز و شگردهای گوناگون آن نیز نقش مهمی در ماندگاری آثارش داشته باشد. طنز احترامی به دلیل جهان‌شمول بودن و سخن‌گفتن از جهان واقعی کودکان، در گام نخست با موقعیت‌های طنزآمیزی که دارد با کودک همراه گشته، ارتباط عاطفی عمیقی با او برقرار می‌سازد سپس با تکیه بر اندیشه و تخیل خاص کودکان، احساس لذت و هیجان در وجود کودک برمی‌انگیزاند که تأثیر آن تا سال‌ها حتی یک عمر باقی می‌ماند. لذا هدف مشخص این جستار، بررسی تأثیر شگردهای طنز در موفقیت و ماندگاری شعرهای کودک احترامی و به‌طور مشخص، ۱۷ دفتر از مجموعه‌ی ۲۱ جلدی حسنی به روش توصیفی تحلیلی است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد یکی

---

* دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، واحد خدابنده، دانشگاه آزاد اسلامی، خدابنده، ایران.

Shahram.rafeei59@gmail.com

** استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد خدابنده، دانشگاه آزاد اسلامی، خدابنده، ایران. lida.namdar@iau.ac.ir

(نویسنده مسئول)

*** استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد خدابنده، دانشگاه آزاد اسلامی، خدابنده، ایران. dnosratollah@yahoo.com

**** دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران. Arian.amir@gmail.com

تاریخ دریافت مقاله: تاریخ پذیرش مقاله:

از عوامل موفقیت و ماندگاری شعر احترامی این است که افزون بر استفاده از شگردهای طنز ملموس و خودکاری مانند جناس، تحامق، استعاره، ایجاز، و ... از شگردهای دیگری که مختص خود اوست همچون نگرش طنزآمیز، چرخش طنز، شخصیت‌های طنزآمیز، طنز موجود در فرهنگ عامه بهره برده‌است که از میان اینها، طنز در ادبیات عامه بیشترین و طنز تناقض‌طنزآمیز، کمترین بسامد را داشته‌است. احترامی عمدتاً با رویکرد سرگرمی، آموزشی و انتقادی طنز خود را پیش برده و اشعار طنزآمیز او متشکل از لایه‌های درونی و بیرونی است؛ روساخت آن برای کودکان، خوشایند و سرگرم کننده بوده و لایه‌های درونی آن به جهت برانگیختن حس پرسش‌گری و کنجکاوی در کودکان کارکردی انتقادی دارد. **واژگان کلیدی:** چرخش طنز، شخصیت‌های طنزآمیز، شعر کودک، طنز موقعیت، ماندگاری، مجموعه حسنی، منوچهر احترامی.

۱. مقدمه

منوچهر احترامی^۲ از ماندگارترین و موفق‌ترین شاعران کودک دهه شصت است. آثار او به شهادت آمارهای رسمی، جزو پرتیراثرترین و پرفروش‌ترین آثار حوزه ادبیات کودک است که سهم بزرگی در غنا و اعتلای ادبیات کودک و نوجوان پس از انقلاب اسلامی داشته است؛ «از انتشار حسنی نگو یه دسته گل، طبق آنچه احترامی در مصاحبه‌اش می‌گوید، چنان استقبالی می‌شود که بعد از آن، چهارصد نوع حسنی به بازار می‌آید و شمارگان حسنی نگو یه دسته گل، بالغ بر پنج تا شش میلیون نسخه می‌رسد» (حجوانی، ۱۳۹۴: ۸۹ به نقل از احترامی، بی‌تا:؟) این مجموعه‌ی ۲۱جلدی که با زبانی ساده و شیوا و با گیرایی و تأثیرگذاری خاص ارائه شده اعتبار و جذابیت خود را تا امروز حفظ کرده‌است. طنز که در این ماندگاری نقش بسیاری دارد در بالاترین کارکرد خود، نوعی بیان هنری است و «از آن‌جا که به‌طور غیرمستقیم، منظور حقیقی را می‌رساند گونه‌ای مجاز است که با نقل و انتقال در

---

^۲ . منوچهر احترامی (پورنگ) در ۱۳۲۰ در تهران به دنیا آمد به موازات طنزنویسی روی ادبیات عامه و ادبیات کودک متمرکز شد. در ۱۳۶۱ کتاب‌های معروف حسنی را نوشت. کتاب‌هایی که عناوین زیادی دارند اما همه، آن‌ها را با نام کتاب‌های حسنی می‌شناسند. به جز «پورنگ» برخی از اسامی مستعار او عبارت از «م. پسرخاله - الف. این‌کاره» بودند. احترامی در سال ۱۳۸۷ بر اثر نارسایی قلبی درگذشت. (ن.ک: سلیمانی، ۱۳۹۱: ۵۶۴-۵۷۲)

محور همنشینی و جانشینی کلام سر و کار دارد.» (سلاجقه، ۱۳۸۷، ۲۳۰) و اساساً همین بیان هنری است که به شاعرانگی و جاودانگی آثار می‌انجامد. جستار حاضر که کوششی است برای بررسی نقش طنز در موفقیت و ماندگاری اشعار کودکان و به‌طور خاص مجموعه حسنی او به دنبال یافتن پاسخی برای این پرسش است که چه ارتباطی میان طنز با میزان جذابیت، موفقیت و ماندگاری اشعار کودک احترامی وجود دارد و چرا اشعار او به‌ویژه مجموعه‌ی حسنی هنوز هم برای مخاطب کودک امروز، اهمیت و جذابیت دارند.

۱-۱. روش پژوهش

پژوهش حاضر، تأثیر شگردهای طنز در موفقیت و ماندگاری مجموعه‌ی حسنی احترامی را به روش توصیفی تحلیلی بررسی نموده است. جامعه آماری پژوهش، مجموعه اشعار کودکان ۲۱ جلدی، انتشارات گزارش سال ۱۴۰۲ به جز قصه موش و گربه برخوانا، گنجشگک اشی مشی، سلیمون و باباسلیمون و پسر بی‌ادب و بی‌هنر است. در حال حاضر در بازار حدود چهارصد عنوان کتاب حسنی چاپ شده که با آنچه احترامی نوشته کاملاً متفاوت است. از آنجاکه کتاب‌های اصلی احترامی را نمی‌توان به راحتی پیدا کرد در این بررسی به تازه‌ترین چاپ این مجموعه اتکا کرده‌ایم. چون این مجموعه، فاقد شماره‌گذاری صفحات است در ارجاع‌دهی تنها به ذکر سال چاپ و نام هر دفتر شعری اشاره شده است.

۱-۲. پیشینه پژوهش

در خصوص طنز در شعر کودک و علل توفیق و ماندگاری شعر کودک به‌طور عام، پژوهش‌هایی انجام شده است از جمله:

فرشادمهر (۱۳۸۹) در کتاب *طنز آوران امروز ایران* به بررسی طنز در آثار احترامی پرداخته، تمایز آثار او با دیگر آثار را تبیین نموده است.